سوودەکانی گەرانی بە منداڵان … ڕەزا شوان

لەگەڵ بوونی کورد دا، گەرانی کوریش هەبووە، گەرانی بووە بە بەشێک لە ژیانی کورد، بووە بە هەکارێک بۆ گوزارشتکردن لە هەست و سۆز و لە خۆشەویستی و لە لە خشیەکانی ناخی دەروونی.. ئەمەی کورد خاوەنی گەنجینەیەکی زۆر دەوڵەمەندین لە گەرانی فۆلکلۆری هەمەبابەتی ڕەسەن، کە مەرگ و تایبەتمەندی و ڕەنگ و بۆی کوردەواریان پڕوپۆی دیارن و جیاوازیاشیان هەیە لەگەڵ گەرانیەکانی گەلانی تر.. بە سەدان بەیت و باڵۆرە و گەرانی فۆلکلۆری و میللی کوردیمان هەن، کە تا ئەمڕۆش چێژ و خۆشیان کاڵنەبوونەتەوە.. داگیرکەرانی کوردستانیش نەیانتوانی ژینوسایدی گەرانیە کوردیەیە ڕەسەنەکانمان بکەن، گەرچی بەشێکیان لەدزیوین و شیواندوویانن.

باسەکەمان دەربارەی گەرانیە بە منداڵانە، ئەو گەرانیانەی کە گەرانبێژە گەورەکان بە منداڵانی دەیانڵێن.. یا بە دەنگی ناسکی خودی منداڵان بە تاک یا بە کۆمەڵ دەوترێن. گەرانیەکانیش بە پێی قۆناغەکانی تەمەنی منداڵان پۆلێن دەکرێن.. پێویستە لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆک و واتا و کێش و ئاواز و ترپەوە، لەگەڵ قۆناغەکانی توانای وەرگرتن و فێربوون و وتنەوەی منداڵاندا بگونجێن.
من لە کتێبەکەمدا (چاوپێخشانێک بە مێژووی ئەدەبی منداڵان) کە لە ساڵی (٢٠١٥) لە لایەن (کۆمەڵەی ڕۆناکبیری و کۆمەڵایەتی کەرکوک) وە چاپکراوە. لە بەشێکی ئەم کتێبەمدا، باسمان لە سوودەکانی (لای لایە) کردووە، کە لە لایەن دایکانەوە بە کەرپە و ساوا جگەرگۆشەکانیان دەکرێ.
(لامارتین) دەڵێ:" جوانترین هەناوە لە سەرانسەری جیهاندا لای لایەی دایکانە"
لای لایە و لاواندنەوە بە منداڵانی کەرپە و ساوا دەکرێن، کاتێک کە دایکان دەیانخەنە نەو لانک یا بەشکەوە یا جۆلانە، لەگەڵ ڕاژەنیندا، بە لای لایە و گەرانی گونجاو، سۆز و خۆشەویستی و ئاهی ناخی دەیان بە کەرپەکانیان دەردەبڕن.. تا خۆو بیانباتەوە.

لەم نووسینەماندا، بە کورتی باس لە سوودەکانی گەرانی بە منداڵانی باخچەی منداڵان و قۆناغی قوتابخانەی بنەڕەتی دەکەین.. بە تایبەتیش قوناغی باخچەی منداڵان، کە بە قۆناغی زووی منداڵیش

ناودبرت، لە چند باسکی پروردیی تریشدا، باسمان لە گرنگی و لە هستیاری ئەم قناغە لە ژیانی مرڤ کردوو.. یەکەمین خشتی بناغەی کسایەتی هەر کسک لەم قناغەدا دادنرت، لەرەو پشبینی ئەوی لەدەکین کە لە داهاتوودا دەبەتە چ کسایەتییەک.. هەر لەم قناغەدا چەمکە بنەتییەکان لای منداڵان جەگیردەبن، کە لە ئایندەدا دەتوانن زیاتر و زیاتر پەریان پەبدەن.. لەم قناغەدا زمان زەر بە خەرایی گەشدەکات، چونکە زمان لە پەویستی و پەداویستییەکانی پەیوەندیکردن و دەربەین و گوزارشتکردنە.. پەویستە ئەم هەلە لە بەرژەوەندی منداڵاندا بقەزرەتەوە، تا منداڵان بتوانن رادەیەکی زەری وشە و دەستەواژە و رستە و چەمکەکان وەربگرن و فەربن، گەنجینەی زمان و زانست و زانیاری گشتیشیان دەوەمەند بکەن.. هەر لەم قناغەدا،هەش بە ئەوپەی خەراییەوە گەشدەکات.. لە لەکەینەوەیەکی پراکتیکیدا، ئەوە دەرکەوتووە، کە رەژەی زەری گەشکردنی هەشی منداڵان تا تەمەنی چوار ساڵی دروست دەبەت.. ساڵانی پەش قوتابخانەش بە (تەمەنی یاری) ناسراوە، چونکە منداڵان رەژانە کاتەکی زەریان بە یاریکردن و خەشی بەسەردەبەن.. بە (تەمەنی دەزینەوە)ش ناودبرت، منداڵان لەم تەمەنەدا، دەیانەوەت شتی تازە و زیاتر بزانن و بدەزنەوە، لە سروشتی ژینگە و دەوروبەریان دەگەن، رەە و پەگەی خەیان لە نەو خەکیدا دەزانن، تا بەیان بکرەت دەیانەوەت زیاتر بزانن، شت تاقیبکەنەوە و، شتی تازە بدەزنەوە.

چەمکی گەرانی منداڵان:

تا ئەستا گەلە پەناسە و راڤەی جیاواز، بە چەمکی گەرانی منداڵان کراون، وەکو:
گەرانی منداڵان، بریتییە لەو پارچە هەنراوە سوک و ئاسانانە، لە فەرم و ناوەەک و واتادا، کە لەسەر کەشکی سووکی تایبەتی دەهەنرەنەوە، دەگونجەن کە منداڵان بە تاک یا بە کەمە بە گەرانی و ئاوازەوە بیان چەن.
(ئەحمەد نەجیب) ش دەە:"هەنراوە لە شەوەی، گەرانی، سروود، ئەپەرەت، نمایش، شانەشیعردا خەی بە جیهانی منداڵان ئاشنادەکات"
لە پەناسەیەکی تردا: گەرانی منداڵان بریتییە لە جەرەک لە جەرەکانی ئەدەبی شیرین و بەاو، ئاوازەکانیان منداڵان دەوروژەنن و دەیاهەننە جەش خرەش.
خەشویستی و ئارەزووی منداڵان بە گەرانی، حەزەکی سروشتییە، گەرانی هەکارەکی ئاسانە بە شیرین کردنی فەربوون لە قناغی

باخچەی منداڵانەدا.. ئەوان لە بنەتەدا، لە ڕەی وشە و ڕستە دووبارەکردنەوەوە، فێری زمان دەبن.. بە نموونە، ئەم کۆپلەیە:
هەر دەرنایە...هەر دەرنایە
قاچمان تەزی... بووک دەرنایە
هەر دەرنایە...هەر دەرنایە
دەستمان تەزی... بووک دەرنایە
هەر دەرنایە...هەر دەرنایە
گەرانی ئەو چالاکییەیە، کە منداڵان بە هەموو هەستەکیانەوە، بە شێوەیەکی نەستی تێدا نوقم دەبن.. بە ئازادیش گوزارشت لە هەستەکانیان دەکەن.. ئەم هەست و نەستەش ئارمیەکی قووڵی دەروونییان پێدەبەخشێت.. منداڵان حەز لە گەرانی رتم خێرا دەکەن و، حەزیان بە رتمی خاو نییە.
شاعیری ناسراوی سوری (سلێمان ئەلعیسا) لە کۆبەکێیدا (دیوانی منداڵان) دەڵێ:
"لە منداڵان بگەڕێن، با سروود بچڕن، گەرانی بڵێن، بە نرختترین دیاری کە پێشکەشیان بکەن، ئەو وشە جوانانەن کە دیانخەنە سەر لەوەکانیان.. بە ئەوەی کە زمانەکەیان خێشبوو.. بە ئەوەی کە نیشتمانەکەیان خێشبوو.. بە ئەوەی کە خەڵکی و گوێ و بەهار و ژیانیان خێشبوو.. پێویستە فێری سروودی خێشیان بکەین.. هەناوەی جوانیان بە بنووسین"
زەر جاریش ئەم جووتە وشانە پێکەوە دێن و دەبنە پێویستی و بە تەواوکەری یەکتری: (سروود و گەرانی، هەناوە و گەرانی، سروود و موزیک، گەرانی و موزیک، گەرانی و هەڵپەڕکێ، گۆرانی و چەپڵە، هەناوە و ئاواز، گەرانی و ئاواز).
سەرەڕای ئەوەی کە کەمەک گەرانی فۆلکلۆری ڕستەمان بە منداڵانی کورمان هەن، وەکو (هەیاران و مەیاران، بووکە بە بارانە، هەلوور بەلوور، حل حلی و بل بلی، حەلانە، هە ڕەوی ڕەوی، هەتارە و مەتارە.. نەورۆز وەرنە دەرە، پام سێ دەستم سێ.. شەکری عەمارانم سێ، حاجی لەقلەق مار هات، چەندین گەرانی فۆلکلۆری تریش، کە منداڵان بە کەمەڵ لەگەڵ یاریکردن دا، دەیان دەڵێنەوە.
کەمەک شاعیری ناسراویشمان، هەناوەی شیرین و ناسکیان بو منداڵان نووسیون، هەناوەکانیان لە لایەن هونەرمەندانی ئاوازدانەرەوە، کراون بە گەرانی بە منداڵان، لەو شاعیرانەش (زەوەر، فایق بێکەس، گۆران، عەلی عەبدوڵا شەونم، کاکەی فەلاح، هەژار موکریانی، فەرەیدوون عەلی ئەمین، لەتیف هەمەت، دایکی سەلاق، کازم کەیی، عەلی حەمەشید بەرزنجی، سەلاح نیساری، ڕستەم باجەلان، سەبری بەتانی، سیمین چایچی، علیەزا محەمەدیان، جگەرسەز

پەندەیی، ئەمین گەردیگلانی، عوسمان هەورامی، عەبدولڕەحمان فەهیمی،... هتد)
لە راستیشدا، تا ئێستا گەرانبژێ چیاو چ ئافرەتمان نییە، کە بە تایبەتی لە بواری گەرانی منداڵاندا کاربکەن.. تەنها گەرانیبێژ مامۆستا (سەلاح محەمەد کەیی) نەبێت، کە لە لای منداڵان بە (مام عەوڵا) ناسراوە.. کە نزیکەی دە کلیپی تەمارکراوی بە منداڵان هەیە لەوانەش (هەلوور بەلوور) و(دەورە) و (بووکانە) و (ئەم مشکە.. نە دەی دەخورە و نەکەشکە) و (پلیسی هاتوچۆ) کە بە زۆری لە کەناڵەکانی پلیستانک و کوردماکس پێپوولە و زارک دا نمایش دەکرێن.. هەر لەم کەناڵانەشدا، کەمێک منداڵانی چاوگەشی بەهرەمەند، چەندین گەرانی خۆشیان تەمارکردوون.. ئەم منداڵانە و ئەو هونەرمەندە دەسەزانەش کە رایانهێناون شایانی ئافەرین و دەستخۆشین.

ناشبێ ڕەی گەورە و بەرچاوی هونەرمەند کاک (فوئاد مەولانەیی) لە یاد بکەین، کە وەرچەرخانێکی بە گەرانی کوردی منداڵان کرد، چەندین ئاوازی بە هەبەستی منداڵان دانا و ئامادەی کردن و منداڵانی بەهرەمەندی ڕاهێنان.. ئەو گەرانییانە بە دەنگی منداڵانی شاری سلێمانی بە کەناڵی کوردسات تەمارکران و نمایش دەکران.. هیوای ئەوەم دەخواست کە کاک فوئاد لەم خزمەتە پیرۆزیدا بەردەوام بوایە.. بەڵام ئەویش ئەو چالاکییانەی نەمان و.. هەکاری وازهێنانیشی لای خۆیەتی.
لە سلێمانی و لە هەولێر و دهۆک ساڵانە فێستیڤاڵی منداڵان بە گۆرانی و هەڵپەڕکێ و شانۆگەری پێشکەش دەکرێن، هیوادارم سەرپەرشتیارانی ئەم فێستیڤاڵانە زیاتر خۆیان ماندووبکەن و جوانتر ئەم فێستیڤاڵانە بە باتی گەرانی منداڵان بازنەوە و زەرترین منداڵان چ وەکو تاک یا کەرس بەشداریییان تێدابکەن، تا چالاکییەکانی فێستیڤاڵەکانیان لە ئاستی گرنگێ و پێویستییەکانی ئەم سەردەمەدابن.
سوودەکانی گەرانی بە منداڵان:
گەرانی ڕەهێکی گرنگی هەیە لە فەرکردن و لە ڕەشنبیری کردن و لە بە کەمەڵایەتی کردنی منداڵان، گەرانی هەست و ویژدان دەبزوێنێ و دەدوێنێ، لە سایەی گەرانیدا گەلێ سوود و ئامانجی پەروەردەیی و زمان و کەمەڵایەتی و دەروونی و جەستەیی منداڵان دێنەدی..
گرنگترین سوودەکانی گەرانیش بە منداڵان ئەمانەن:
١ـ گەرانی ئاسوودەیی دەروونی و چێژی هونەری و ئەدەبی بە منداڵان دەبەخشێت و، خۆشی و شادی دەخاتە دڵیانەوە.. لەسەر بە جوانی

گۆڕانکاریەکان دەهێنێت.
٢ـ گەرانی بواری گرنگ و باش بۆ ئەوەی کە منداڵانی بەهرەمەند و هونەرپەروەر ، بەهرە هونەرییە خۆپەکراوەکانیان ئاشکرابکەن و بە ئاوازەوە دەنگیان دەربڕن.
٣ـ سامانێکی زمانی و هێشی بۆ منداڵان دەبەخشێت، دەشتوانن باشتر گوزارشت بکەن.
٤ـ گەرانی یارمەتی منداڵان دەدات، کە سەز و خێشوویستی و هاوبەستەبوونیان بۆ گەل و نیشتمانەکەیان شیرینتربن، شانازیش بۆ فەلکەر و ئەدەبی گەلەکەیانەوە بکەن.
٥ـ گەرانی کە جوولە و ترپەی تێدایە، چالاکی منداڵان چالاکتر دەکات و، لە بەزاربوون و وەرستبوون و بەمەیلی دووریان دەخاتەوە.
٦ـ گەرانی هەکارێکی باشە بۆ چارەسەرکردنی کێشەی ئەو قوتابییانەی کە شەرم دەکەن و گێشگیر و دووربڕەز و نائارام و ڕاڕا و کەمدوون و کەمتەکەن.
٧ـ گەرانی هەکارێکە بۆ بەدەستهێنانی ڕەفتاری جوان و دروست و بەهای بەرز.
٨ـ گەرانی کە زانست و زانیاری لەخۆگرتوون، بۆ سەرچاوەیەک دادەنرێت کە منداڵان لێوەی فێری ئەو زانست و زانیاریانە دەبن کە لە دووتوێیاندان.
٩ـ منداڵان فێری ئەوەدەبن، کە بۆ تەواوە و بۆ ڕەوانی وشە و ڕستەکان دەربڕن.
١٠ـ لە دووتوێی هەندێ گەرانیدا بۆ منداڵان، ڕێنمایی باشیان لەخۆگرتوون، وەکو:
پێبەندنبوون بۆ ڕێنماییەکانی ترافیک، ژینگەپارێزی، ڕێزگرتن، هاوکاری کردن، هەروەزی کردن، چاکەخوازی، خوشکایەتی و برایەتی، کێشکەردن، ڕیزگرتن لە یاسا، ئازایی، ئازادیخوازی، دیموکراتیخوازی، دادپەروەری، یەکسانی، ئاشتیخوازی،... هتد.

ڕەزا شوان
نەرویج: (٨ی/یولی/٢٠١٧)